
Розділ 2
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
КНИГОЗНАВСТВА, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА
ТА БІБЛІОГРАФІЗНАВСТВА
Part 2
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL
FOUNDATIONS OF BOOK SCIENCE, LIBRARY SCIENCE
AND BIBLIOGRAPHY

■ <https://doi.org/10.31516/2410-5333.053.04>

УДК 005.94:316.77]-027.21

І. О. Давидова, доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
Харківська державна академія культури, м. Харків

idavydova1@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6015-2477>

РОЛЬ ЗНАННЯ В ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Обґрунтовано зростаючу роль знання в процесі організації бібліотечної діяльності, що дозволило визначити останню як когнітивну працю. Значну увагу приділено розкриттю феномену когнітивної праці в бібліотечно-інформаційній сфері діяльності. Акцентовано на необхідності змін в управлінні бібліотеками в напрямі диференційованого використання інструментів управління персоналом.

Ключові слова: *бібліотечно-інформаційне виробництво, бібліотечна праця, знання, управління знаннями, комунікації.*

И. А. Давыдова, доктор наук по социальным коммуникациям,
профессор, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

РОЛЬ ЗНАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОРГАНИЗАЦИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Обоснована возрастающая роль знания в процессе организации библиотечной деятельности, что позволило определить последнюю как когнитивную сферу. Значительное внимание уделено раскрытию феномена когнитивного труда в библиотечно-информационной сфере деятельности. Акцентируется на необходимости изменений в управлении библиотеками в направлении дифференцированного использования инструментов управления персоналом.

Ключевые слова: *библиотечно-информационное производство, библиотечная работа, знания, управление знаниями, коммуникации.*

I. O. Davydova, Doctor of Sciences in Social Communications, Professor, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE ROLE OF KNOWLEDGE IN THE ORGANIZATION OF LIBRARY ACTIVITIES

The aim of this paper is to substantiate the growing role of knowledge in the process of organizing library activities, which makes it possible to determine the latter as a cognitive work.

Research methodology. The cognitive nature of library work is considered, its areas of focus are covered with the help of comparative approaches and problem-analytical analysis.

Results. Considerable attention in the work is paid to the insight of the phenomenon of cognitive labour. The necessity of changes in the management of libraries in the process of differentiated use of personnel management tools is emphasized.

Novelty. The author argues that the work of specialized library services workers, who act as effective intermediaries in creating new knowledge, participate in the delivery of information and knowledge to the consumer, as well as their evaluation and quality improvement, fully complies with the requirements of cognitive work.

The practical significance. The main results of the research can be used in the formation of personnel policy of libraries, activating the creative component of library staff, which is a prerequisite for effective library and information production.

Key words: *library and information production, library work, knowledge, knowledge management, communication.*

Постановка проблеми. За останні десятиріччя бібліотечна система України суттєво реорганізувала свою діяльність на основі техніко-технологічних інновацій і подальшої стандартизації виробничих процесів. Результати розвитку сучасної бібліотечної діяльності, опанування цифрового простору, запровадження технологічних моделей інтелектуальних сервісів, призначених для ефективного подання знань і реалізації концепції семантичної бібліотеки свідчать про зростаючу роль знань у процесі організації бібліотечної праці. Бібліотечна праця стає дедалі інтелектуально ємнішою, що призводить до протиріч між інтелектуальною працею в інформаційно-бібліотечній діяльності та невизначеністю теоретико-методологічних засад, певною недооцінкою зростаючої ролі знання в процесі організації бібліотечної праці. Поглиблений аналіз ролі знання в сучасних засобах бібліотечно-інформаційного виробництва і нових патернах розподілу праці у сфері інформаційної діяльності потребує чіткішого теоретичного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом означена проблема є предметом уваги науковців у різних країнах, серед котрих – Л. Й. Костенко, К. В. Лобузін, Е. Р. Сукіасян, Т. Ю. Гранчак, А. С. Кримська. Розробку концептуальної моделі бібліотеки суспільства

знань як системи поглядів щодо її місії, функцій та структури здійснила Л. Й. Костенко (2006). Питання управління знаннями як перспективну технологію для бібліотечно-інформаційних працівників розглядала А. С. Кримська (2005). Е. Р. Сукіасян (2005) акцентував на тому, що більшість управлінських проблем, по суті, стосуються організації знань, як у сфері розумових процесів, так і документованої інформації. Стосовно інформаційно-бібліотечної сфери автор підкреслив: протиставляти управління знаннями і організацію знань хибно. Новий етап розвитку документально-інформаційних комунікацій найґрунтовніше охарактеризувала як когнітивний або семантичний К. В. Лобузін (2012), відзначивши, що сучасний етап еволюції бібліотек характеризується затребуваністю семантичного опрацювання та інтелектуального доступу до інформації, увагою до її змістового складника. Новий рівень семантичного узагальнення інформаційних послуг, які надає бібліотека, бібліотечні процеси опрацювання знання потребують не лише нового фахового рівня бібліотечних професіоналів, а й визначення когнітивної сутності бібліотечної праці.

Проблематика когнітивної праці аналізується в статтях зарубіжних авторів: М. Кофранека, А. Лазофскі-Блаут, С. Перніцької (2007). Основне питання — збільшення чисельності когнітивних працівників на підприємствах в інформаційному суспільстві. Про значення категорії «знання» для зміни трудових відносин пише Г. Коциба (2007), звертаючи увагу не тільки на кількісне і якісне розширення нового сектора ринку праці, а й на підвищення цінності компонентів знання в конвенційному трудовому процесі. Йдеться не про рутинне знання, а про ті його форми, які здатні забезпечити конкурентні переваги, специфічні для того чи іншого виробничого процесу.

Мета статті — обґрунтувати зростаючу роль знання в процесі організації бібліотечної діяльності, що дозволяє визначити останню як когнітивну працю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Численні дослідники акцентували на тому, що саме бібліотекарі збирають, передають і зберігають зафіксовані в документах знання; організують і керують сховищем знань, документальними потоками; здійснюють пошук необхідної інформації; використовують власні явні і приховані знання для створення нових професійних знань, які з прихованих трансформуються в явні, особливо в процесі уточнення запитів (2005). Особливість діяльності бібліотекарів, котрі працюють з автоматизованими бібліотечно-інформаційними системами, надають доступ до комунікаційних каналів зв'язку, створюють сучасні електронні інформаційні продукти та послуги, вирішують питання інтеграції, упровадження і супроводу загального

програмного забезпечення проектування баз даних, а також здійснюють збереження і використання інформаційних ресурсів, виконують навігаційну роль в організації інформаційних потоків у результаті еволюційного поступу веб-технологій, суттєво змінилася і активно розвивається в напрямі когнітивної праці.

Феномен когнітивної праці (*Wissensarbeit, knowledge work*) у межах документно-інформаційної сфери досліджено недостатньо. Серед емпіричних досліджень, що надають додатковий матеріал для обґрунтування названого феномену як важливої складової функціонування бібліотек у цифровому просторі, важливим є дослідний проект Віденського університету і Інституту перепідготовки управлінських кадрів (Австрія), присвячений вивченню інтересів та потреб людей, професійна діяльність котрих пов'язана з управлінням знаннями. На думку учасників проекту А. Лазофскі-Блаута, М. Кофранека і С. Перніцької (2007), донині не існує уніфікованого визначення поняття «когнітивна праця», однак можна виокремити три головні ознаки, що дозволяють відрізнити когнітивну працю від інших форм зайнятості:

- сукупність різноманітної соціально значущої інформації, яка в більшості випадків потребує комбінації фахової освіти і підвищення професійної кваліфікації;
- креативність і рефлексивність характеру праці, її результатом часто стає виробництво нового знання;
- зайняті в цій сфері прагнуть знайти нетрадиційне рішення відомих завдань або звертаються до невирішених проблем; передумовою успіху є високий рівень компетентності під час вирішення проблем в умовах підвищеної складності.

У вузькому сенсі інтелектуальна праця являє собою сукупність творчих видів розумової діяльності. Підвищення її ефективності передбачає визначення основних напрямів стратегії комплексного використання науково-технічних, особистісних, організаційних, структурних, соціальних факторів і умов. Це свідчить, що діяльність працівників спеціалізованих бібліотечних служб, котрі є ефективними посередниками у створенні нового знання, беруть участь у доставці інформації та знань, а також їх оцінюванні та підвищенні якості, повною мірою відповідає вимогам когнітивної праці.

Бібліотекознавці підкреслюють, що саме в процесі становлення і розвитку бібліотечної діяльності розроблено семантичні технології, інтеграція яких із сучасним інструментарієм інформаційно-комунікаційної техніки та послідовне застосування в гібридних бібліотечних фондах (традиційних паперових документів та цифрових ресурсів) забезпечує їх трансформацію в сховища знань (Лобузін, 2012). Когнітивна праця

має місце переважно у сферах виробництва нового знання і його практичного застосування.

Водночас бібліотечна праця базується на таких технологіях, як бібліографування, систематизація, предметизація, реферування, формування систем класифікації документів та авторитетних файлів, опис історико-культурних фондів, колекцій і книжкових пам'яток (Лобузін, 2012). Уміння аналізувати, оцінювати і синтезувати інформацію дозволяє бібліотечно-інформаційним фахівцям забезпечувати якісний рівень інформаційного сервісу. Виконуючи функцію посередників у системі документних комунікацій, бібліотекарі спрямовують зусилля на пошук інформації, фактів та змісту, здійснюють експертну оцінку матеріалів, створюють друковані, віртуальні інформаційні продукти і послуги. У цих умовах відбувається розширення самостійності і відповідальності працівника за одночасного зростання інтенсивності праці. Простежується чітка залежність між інтенсивністю праці й упровадженням нових соціальних технологій, передусім інформаційних.

Роль когнітивної праці очевидна і в процесах наукових досліджень та розробок, упровадженні їх результатів у діяльність бібліотек, під час їх модернізації, реформування системи управління технологічними процесами і персоналом, консультуванні і застосуванні технологій контролю та маркетингу. На жаль, для багатьох представників адміністративних структур роль бібліотечно-інформаційної діяльності або використання результатів наукових пошуків у процесі створення інтелектуальних продуктів видається несуттєвою. Це нерідко призводить до фрустрації працівників бібліотечно-інформаційної сфери, знижує їх трудову мотивацію.

Визнання когнітивної бібліотечної праці потребує від керівників усіх рівнів диференційованого використання інструментів керівництва персоналом, де оцінка рівня знань стає складовою оцінки внеску того чи іншого працівника. Керівники повинні знати, яких нових знань і навичок набули ті чи інші співробітники. Саме ця інформація становить основу роботи з кадрами та планування їх кар'єрного зростання.

Когнітивна праця потребує нових (що є сферою регулювання трудового права) поліпшених умов її здійснення. Завдання керівників бібліотек полягає в тому, щоб, з одного боку, надати працівникам більшої свободи, а з іншого — долучити їх до основних процесів, пов'язаних з функціонуванням бібліотеки. Крім того, саме в насичених знаннями сферах можна апробувати модель довіри до рівня компетентності працівників, їх креативності, трудової дисципліни.

Оскільки знання виникає в процесі спілкування з колегами та зовнішніми експертами, важливою функцією адміністрації є створення

умов для виробничої взаємодії і співпраці, ефективної комунікації. Під час організації комунікативного процесу необхідно прагнути якомога чіткішого розуміння пов'язаних зі знанням завдань, які мають бути вирішені.

Керівництво бібліотек має заохочувати прагнення співробітників до професійного самовдосконалення, забезпечуючи для цього необхідні умови. Праця бібліотекарів заслуговує на визнання і повагу, оскільки тільки в доброзичливій робочій атмосфері можливі найбільші досягнення. Гнучкість стає основною характеристикою таких важливих аспектів трудових відносин, як робочий час, організація праці на персональному рівні (організація робочих місць), рівень зайнятості, кваліфікаційні вимоги.

Активізація творчої складової бібліотечного персоналу — основа неупередженої кадрової політики, яка є провідною умовою ефективного бібліотечно-інформаційного виробництва. Адже активне використання сучасних інформаційних технологій не лише зумовило зміни засобів виробництва, характеру праці, перебудову організаційно-функціональних зв'язків у структурі бібліотеки та поширення адміністративно-управлінських методів, але й значно посилило вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня бібліотечних кадрів, їх інноваційного мислення, спроможності адаптуватися до прискореного розвитку сучасного цифрового простору.

Саме кадри визначають ефективність функціонування бібліотечного виробництва, а сучасні автоматизовані інформаційні системи стають ефективним інструментом, який уможливує здійснення обробки інформаційного потоку, часто в межах віртуального простору електронних технологічних комплексів. Це дозволяє швидко формувати електронний продукт, якого потребує споживач, і пропонувати його в інформаційному середовищі. Таким чином забезпечується формування сервісної складової, яка базується на оперативності в поєднанні з високою культурою оформлення інформаційної продукції і конкурентоспроможною рентабельністю її виробництва.

Роль знання як індикатора подальших процесів стандартизації, документації, розподілу, а також реорганізації інформації в цифровому середовищі є ключовою. О. Ю. Мар'їна (2017) зазначає: упродовж відносно нетривалого періоду структурно-організаційної адаптації інформаційного виробництва бібліотек до цифрових нововведень сама модель сучасної інформаційної продукції бібліотеки зазнала змін. Оновлена модель сучасного інформаційного продукту бібліотеки складається із семантичної складової і сервісної компонент: набору програм або інтерактивних застосунків, крос-платформових рішень, мультимедійних, мо-

більших додатків, інтелектуальних та хмарних інформаційних сервісів, систем наукового пошуку, рекомендації, автоматизованого перекладу та інтерпретації, на основі вподобання яких споживач може самостійно обирати кінцевий результат утілення продукту, час і місце його отримання та форму споживання.

Застосування інноваційних технологічних платформ створення інформаційних продуктів та послуг висуває нові вимоги до бібліотечної праці, які більшою мірою пов'язані з підвищенням продуктивності розумової, а не фізичної складової. Сучасне інформаційно-бібліотечне виробництво базується на посиленні аналітичного компонента в обробці інформації, компонуванні отриманих даних і наданні інформаційних послуг, які ґрунтуються на когнітивних підходах.

Аналітичні завдання підвищують конкурентоспроможність бібліотеки на ринку інформаційних продуктів і послуг. Саме аналітична діяльність — перспективний напрям розвитку когнітивної функції бібліотеки. Не можна не погодитися з тим, що бібліотечні працівники володіють технологіями, які об'єднують сучасні методи інформаційного пошуку й аналітичної обробки інформаційного масиву. Окрім того, основані на принципах каталогізації і бібліографознавства знання дозволяють вирішувати сучасні проблеми, з якими сьогодні мають справу більшість працівників, котрі працюють поза межами бібліотечної сфери (Сукиасян, 2005).

Вихід друком на початку XXI ст. праць, у яких аналітична діяльність розглядається в широкому соціокультурному й інформаційному контексті, можна пояснити новим розумінням функцій і завдань аналітичної діяльності, а також зміною технологій її здійснювання. Практично можна спостерігати виникнення аналітики нового типу, яка виконує цільовий системний аналіз, прогнозує динаміку впливу різних чинників на об'єкт, розробляє механізми і технології щодо впливу на зовнішні та внутрішні фактори, вирішує питання доведення розроблених механізмів і технологій до суб'єктів, які можуть впливати на ці фактори.

Сьогодні парадигма щодо управління знаннями змістилась до комунікації. Цю тезу обґрунтовує К. В. Лобузін (2012), стверджуючи, що знання та інформація більше не розглядаються в класичному, статичному вигляді, у «контейнерах» інформації або сховищах знань (традиційно в друкованих книгах, журналах, звітах), оскільки знання набувають електронної форми нелінійних гіпертекстів або веб-сайтів, що швидко поширюються та інтерактивно доступні користувачам. Отже, важливим елементом корпоративних бібліотечних знань є не лише онлайніві інформаційні ресурси, що розкривають фонди бібліотеки, фіксують знання про колекції та фондоутворювачів, а й когнітивна праця керівників усіх рівнів управління.

Саме керівники оперативного, тактичного та стратегічного рівнів управління бібліотекою забезпечують інтелектуальний і організаційний процес, складові якого — визначення проблеми, пошук рішення, концептуалізація і впровадження є своєрідними посередниками і перекладачами з мови розробників технологій (передусім інформаційних) на мови менеджерів виробництва і кінцевих споживачів. Водночас на основі інтеграції різних дисциплінарних підходів створюються нові знання і пропонуються інноваційні рішення, специфічні для відповідної бібліотеки та властивої їй технологічної моделі. Процес характеризується підвищеною складністю, і в його рамках не існує визначеної лінії пошуків оптимального рішення. Керівник бібліотеки, котрий опанував інструментарій методів і стратегій, безпосередньо приймає рішення про використання найефективнішого з них.

Серед найважливіших завдань керівників усіх рівнів управління бібліотекою:

- упровадження прийомів моделювання процесів і систем, які сприяють ефективному застосуванню інформаційних технологій у бібліотечній діяльності і людино-машинній взаємодії,
- використання оптимальних варіантів дій для реалізації проектів, пов'язаних з інформаційними технологіями, створенням інформаційних ресурсів;
- забезпечення збалансованого застосування інформаційних технологій і оцінка користі та витрат їх використання в технологічному процесі.

Нова якість знання виникає в процесі його застосування в конкретних обставинах, тому когнітивна праця — це форма трудової активності, яка оплачується не за абстрактне знання, а цілком конкретне використання знань для вирішення виробничих, комерційних завдань відповідної установи. Ідеться не тільки про використання нового знання всіма учасниками виробничої діяльності, а й про зміну самого способу мислення в бібліотеці і формування нового організаційного знання. Когнітивна праця керівників є творчою формою трудової активності фахівців бібліотечно-інформаційної сфери. Одним зі значимих ефектів когнітивної праці є посилення вимог до компетенцій працівників, підвищення попиту на професійні компетенції, спроможність до командної роботи, розширення можливостей для проявів творчої ініціативи, створення передумов для ефективної роботи.

Висновки. Таким чином, реалії формування складноструктурованого цифрового інформаційно-комунікаційного простору, до якого адаптуються бібліотеки, потребують визнання когнітивності бібліотечної праці як окремих виробничих процесів і операцій, так і управління.

Перспективою подальшого дослідження є висвітлення комунікативної сутності концепції управління знаннями і застосування її основних положень у бібліотечно-інформаційному виробництві.

Список посилань

- Гранчак, Т. Ю. (2018). Трансформація бібліотек в центри організації управління знаннями і орієнтири бібліотечної освіти. *VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: стратегічні орієнтири»*, Збірник матеріалів конференції (с. 9–14). В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко, Я. Є. Сошинська. Київ : УБА.
- Костенко, Л. Й. (2006). Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель. *Бібліотекознавство. Документознавство. Информологія*, 1, 23–27.
- Крымская, А. С. (2005). Управление знаниями — перспективная технология для библиотечно-информационных работников. *Научные и технические библиотеки*, 9, 10-16.
- Лобузина, К. В. (2012). *Технології організації знанневих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності, Монографія*. О. С. Оніщенко (Відп. ред.). Київ. 252 с.
- Мар’їна, О. Ю. (2017). *Бібліотека в цифровому просторі, Монографія*. Харків: ХДАК. 326 с.
- Сукиасян, Э. Р. (2005). Управлять можно только организованными знаниями. *Научные и технические библиотеки*, 9, 17-21.
- Lasofsky-Blahut, A. Kofranek, M. and Pernicka S. (2007). Wissensarbeiter brauchen flexible Arbeitsbedingungen. *Personal Manager*, 5, s. 33–35. Wien.
- Косыба, Н. (2007). Die Bedeutung der Kategorie Wissen für den Wandel der Arbeit. *Technikfolgenabschätzung — Theorie & Praxis*, 2. Frankfurt. S. 43–49.

References

- Granchak, T. Yu. (2018). Transformation of libraries into knowledge management and guidance centers of library education. *8th International scientific and practical conference “Modern information and library education: strategic guidelines”*, *Collection of conference materials* (pp. 9–14). V. S. Pashkova, A. V. Voskoboinikova-Guzeva, V. V. Zagumenna, I. O. Shevchenko, Ya. E. Soshinskaya. Kyiv: Ukrainian Library Association. [In Ukrainian].
- Kostenko, L. Y. (2006). Library of the Knowledge Society: a conceptual model. *Library Science. Documentation, Informology*, 1, 23–27. [In Ukrainian].
- Krymskaya, A. S. (2005). Knowledge management is a promising technology for library and information workers. *Scientific and technical libraries*, 9, 10-16. [In Russian].
- Lobuzina, K. V. (2012). *Technologies of organization of knowledge resources in library and information activity, Monograph*. O. S. Onischenko (Executive Editor). Kyiv. 252 p. [In Ukrainian].
- Marina, O. Yu. (2017). *Library in digital space, Monograph*. Kharkiv: KhSAC. 326 p. [In Ukrainian].

- Sukiasyan, E. R. (2005). Only organized knowledge can be managed. *Scientific and technical libraries*, 9, 17-21. [In Russian].
- Lasofsky-Blahut, A. Kofranek, M. and Pernicka S. (2007). Wissensarbeiter brauchen flexible Arbeitsbedingungen. *Personal Manager*, 5, s. 33–35. Wien. [In German].
- Кocyба, Н. (2007). Die Bedeutung der Kategorie Wissen für den Wandel der Arbeit. *Technikfolgenabschätzung — Theorie & Praxis*, 2. Frankfurt. S. 43–49. [In German].

Надійшла до редколегії 14.08.2018 р.